

**1071 Malazgirt Savaşı'ndan Osmanlı Kuruluşuna Kadar
Anadolu'nun Siyasi Durumu****Pre-Ottoman Political Situation in Anatolia After 1071 Manzikert War****Hüseyin Erkan Bedirhanoglu¹****Öz**

1071 Malazgirt Savaşı Türk, Dünya ve İslam Tarihi açısından sonuçları yönünden çok önemli bir savaştır. Çünkü bu savaşın kazanılmasıyla ilk olarak yaşadıkları coğrafyada birçok siyasi, ekonomik ve sosyal sorunla uğraşmak zorunda kalan Türk ve Türkmen aşiretleri için bir yurt edinme fırsatının doğmasında bu zaferin etkisi büyüktür. İslam Tarihi açısından önemi Hristiyan bir güç olan Bizans'a karşı bu zaferin kazanılmış olması, Halifelik kurumunu bir süredir yoğun baskı altına alan Şii Büveyhiler, Moğollar ve Haçlı dünyasına karşı bir koruyucu rolü uyandıracaktır. Malazgirt Savaşı'nın kazanılması ile Anadolu'ya yerleşme amaçlı girişimler artmış ve Bizans tek başına bu girişimlere cevap veremeyince Papa'dan yardım istemiş ve bu savaşın kazanılması Haçlı Seferleri için bir gerekçe teşkil etmiştir. Haçlı Seferleri bu dönemde Anadolu siyasi hayatında etkilemiş ve belki de Anadolu Selçuklu Devleti'nin batıdaki ilerleyişini tamamen durdurmuştur. Moğol İstilas ve Kösedag Savaşı(1243) da siyasal süreçte çok ciddi bir öneme sahip olup Selçuklu yıkılışını getiren bir hadise olmuştur. Diğer yandan Anadolu denince ilk akla gelen sadece Osmanlı ve Selçuklu olmamalı arka planda Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesinde, Ermeni, Rum, Gürcü, Moğol ve Haçlı tehlikesine karşı en az bu devletler kadar mücadele etmiş olan beyliklerin siyasi, sosyal, kültürel, mimari ve burada sayamadığımız birçok alanda Anadolu'nun inşa sürecine katkı sağlamışlardır. Makalemizde hem bu katkılardan, hem de Anadolu'da kalıcı hale gelme sürecinde yaşanan siyasal olaylardan bahsedilmiştir. Dönem tarihinde önemine binaen beylikler de kısa bilgiler vererek tanıtılmaya çalıştım.

Anahtar Kelimeler: Selçuklu, Beylikler, Malazgirt, Moğol, Haçlı**Abstract**

The Battle of Manzikert in 1071 has been so important for the history of Turks, Islam World and for the world in terms of its consequences. For the Turks and Turkmens, who were dealing with political, economic and social problems in the geography they were lived in, it was a chance to have a homeland. For its importance for the Islam world, to win a victory over Cristian Byzantine provide a protection for Caliphate, which was under a heavy pressure by Shia Buyids, Mongols and Crusader world. After winning the Manzikert Battle, attempt to settle in Anatolia had increased; Byzantine could not fight with it by itself and asked for help fro the Pope, thus the victory also gave reasons for the Crusades. The Crusades had effects on political life in Anatolia, might entirely stop Anatolian Seljuk Empire expansion towards the west. Mongol Invasion and Kosedag Battle (1243) also had a grave importance in the political process over the collapse of Anatolian Seljuk Empire. In another aspect, when it comes to making Anatolia Turks homeland, it should not be recalled only Ottoman or Seljuk Empire at first place but beyliks, which fight against Armenians, Greeks, Georgians, Mongols, and Crusaders, also contributed to build Anatolia in terms of many dimensions such as political, social, cultural, architectural and so on. In this paper, we mention both this contributions and the political issues while they were settling in Anatolia. As it is important for the period, I also mention about beyliks.

Keywords: Seljuk, Principalities, Manzikert, the Mongols, the Crusaders

¹ Arş. Gör., Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, erkanbedirhanoglu1980@gmail.com

Giriş

Yapmış olduğumuz çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin ilkinde Türklerin Anadolu'ya gelişi ve burayı yurt edinmesi ile ilgili gerekçeler ve gereklilikler anlatılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümümüzde Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'daki siyasi hayatın şekillenmesinde rol oynayan Haçlı Seferleri ve Moğol İstilasası gibi olaylardan bahsedilerek bu olayların Selçuklu siyasi gelişmesine etkileri, Anadolu'da yarattığı fiziksel ve sosyal sorunlar tartışılmaya çalışılmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise Anadolu'da yaşanan bu tarz olayların, Moğol İstilasası-Haçlı Seferleri, yaratmış olduğu siyasi boşluk zamanlarında ortaya çıkan siyasi yapılar, beylikler, ve bu beyliklerin Anadolu'da yaşanan hadiselerde Selçuklu Devleti'ne olan destekleri ve kuruldukları bölgenin sosyal ve kültürel hayatına katkıları kısa bir şekilde anlatılmaya çalışılmıştır. Çoğu zaman Selçuklu ve Osmanlı gölgesinde kalan beyliklerin de en az bu devletler ölçeğinde gerek Anadolu'nun yurt edinilmesinde gerekse bu yurdun Haçlı ve Moğol tehlikesine karşı korunmasındaki etkileri de tartıştığımız önemli bir taraftır.

1. Türklerin Anadolu'ya Gelişi ve Anadolu'nun Yurt Edinilmesi

1.1. Anadolu'nun Yurt Olarak Seçilme Gerekçeleri

Türk orduları, XI. yüzyıl içinde Türklerin kaderini belirleyen iki büyük zafer kazanmışlardır. Bunlardan biri Dandanakan (1040), diğeri Malazgirt zaferidir (1071). Dandanakan zaferiyle Türklüğün önüne İslâm dünyası, Malazgirt zaferiyle de bütünüyle Anadolu açılmıştır. (Koca, 2012:17). Büyük Selçuklu sultanı Tuğrul Bey, Dandanakan zaferi ile İslâm dünyasında tanındı. Bu sayede İslâm ülkelerine Türkmen (Oğuz) akınları başladı. Daha sonra 1048'de yapılan Pâsinler (Hasan-kale) savaşıyla da Anadolu'ya Türk akınları başladı. Ancak bu akınlar keşif amaçlı yapılmıştır. Bu zaferler sayesinde göçebe Türklere yaşayabilecekleri, hayvanlarını otatabilecekleri ve geçimlerini sağlayabilecekleri yeni yurtlar bulunmuş oldu. Çünkü Orta Asya'dan gelen hayvancılık, konar-göçerlik, faaliyeti halen devam etmekte ve bu faaliyetin sürdürülebilmesi için uygun fiziki ve iklim koşulları aranmaktadır. Zaman zaman Anadolu'ya gelen Türkmen kitleleri de, Selçuklu sultanları tarafından genellikle sınır boylarına yerleştirilerek hem onlara yeni yurtlar bulundu hem de sınırlar güvenlik altına alınmış oldu. Bu Türklerin, nüfus bakımından bütün köy ve kasabaları imar etmeleri gerekiyordu. İskân politikasının bir örneği olarak gerçekleştirilen bu yerleştirme politikası sonucu sınır güvenliği sağlanmış ve yerleşilen bölgelerde Türkleşme ve İslamlaşma süreçleri hızlanmaktaydı. Aynı zamanda yaşanan iç karışıklıklardan dolayı Anadolu'da önemi azalan ticari ve sosyal hayat ile birlikte can ve mal güvenliğinin tekrar tesis edilmesi de sağlanmış oldu. Anadolu, bu dönemde yaşadığı nüfus hareketi ile bir yandan canlılık kazanırken bir yandan da hızlı bir şekilde gerçekleşen imar faaliyetlerine sahne olmuştur (Kafalı, 2013:31).

Alparslan'ın tahta geçtiği sırada amcasının oğlu Elbasan ile aralarında anlaşmazlık oldu. Alparslan'ın önünden kaçan ve Afşin tarafından takip edilen Elbasan büyük bir yabgulu Türkmen kitleleri ile Anadolu'ya girdi(Turan, 2012:176). Bizans'a sığınan Elbasan Türk komutan Afşin tarafından istendi. Ancak Bizans imparatoru bu isteği kabul etmedi. Bunun üzerine Afşin geri dönerek birçok Bizans kalesini ele geçirdi. Bu sırada imparator Romanos Diogenes Suriye seferindeydi. Suriye seferinden sonra durumun daha da kötüleştiğini gören imparator Romanos Diogenes, 1070- 1071 kışında sayıca kalabalık bir ordu hazırladı. Onun öncelikli hedefi kendisi için büyük bir soruna dönüşen Türkleri Anadolu'dan atmak ve dolaylı olarak da halifenin en önemli koruyucusundan da kurtulmak amacıyla Bizans tarihinin o güne kadar görmüş olduğu en güçlü ordularından birini meydana getirmiştir(Turan, 2012:177). Alparslan ile Malazgirt Ovasında yapılan bu savaşta Bizans ordusu büyük bir uğratıldı. Bu zafer sonucunda en bilinen şekliyle Anadolu'nun kapıları Türklere açılmış, yani Türkleri Anadolu'da durdurabilecek tek güç olan Bizans bu gücünü büyük ölçüde kaybetmiştir. Bu savaş ile ilgili tartışma konularından biri de Süleyman Şah'ın bu savaştaki konumuydu. Bazı kaynaklar

Anadolu Selçuklu hükümdarı Süleyman Şah Alparslan tarafından Anadolu'nun fethi için görevlendirilen komutandı (Sevim ve Merçil, 1995: 422). Başka kaynaklar ise Alparslan'ın Anadolu için görevlendirdiği Türk komutanlar arasında Süleyman Şah'ın olmadığını söyler(Turan, 2012:176-177). Ancak Süleyman Şah'ın Alparslan tarafından bu savaşta görevlendirildiğini biz şuradan anlayabiliriz, Süleyman Şah'ın İznik'i fethi sonrası Melikşah'ın kendisine "Türkiye Selçuklu Devleti Hükümdarı" fermanı (menşûr) Bağdat Halifesi Kaam Bi-emrillah da hil'at ve ferman ile birlikte Nâsirüddevlî,² Ebulfevâris,³ Rüknüddin⁴ unvan ve lakaplarını göndermişlerdir (Sevim ve Merçil, 1995:422). Bu unvan ve menşûr gösteriyor ki Süleyman Şah Anadolu fethinde görevlendirilen ve bu başarıdaki etkisi görülen bir komutandır. Süleyman Şah 1077'de Konya'yı ele geçirdi, Anadolu'da hızla ilerledi. 1080'de İznik'i fethederek merkezini oraya taşıdı. Böylece, sayıları çeşitli kaynaklara farklılık gösteren kalabalık Oğuz Türkmenleri, Anadolu'ya kesin olarak geliyor ve Bizans sınırındaki uç bölgelere yerleşiyorlardı. 1080, aynı zamanda Anadolu Selçuklu Devletinin kuruluş tarihi olarak kabul edilir(Sözen vd., 2007:122). Süleyman Şah'ın Türkmenleri ele geçirilen yerlere yerleştirmesinin en önemli gayesi, bu bölgelerde kalıcılığı sağlamak olmuştur.

Bu Bizans ve batı sınırına yerleştirilen Türkmen grupları, daha alınamamış olan Bizans toprakları için bir tehdit oluşturmakla birlikte, Türkleştirmenin zeminini ve şartlarını da oluşturmuş olmaktadır (Koca, 2012:18). Selçuklu hükümdarı göçebe Türkmen boylarının kendi aralarında yaşadıkları sorunları biliyor ve iskân politikasını bu duruma uygun bir biçimde gerçekleştiriyordu. Bu iskân politikasının uygulandığı Türkmen aşiret ve boyları, devlet otoritesi altına girmeyi kabul etmeyen ve kontrol altında tutulması zor olan dağlık bölgelerdeki boylara karşı denge unsuru olarak kullanıyorlar ya da uç bölgelere göndererek Ermeni, Gürcü ve Bizans topraklarında yağma yapmalarına müsaade ediyorlardı(Gündüz, 2010:18). Uygulanan bu politikanın en başarılı örneği Osmanlı Devleti tarafından, özellikle I. Murad döneminde görülmüştür. Özellikle Balkanlarda yeni fethedilen topraklara yerleştirilen konar-göçer Türkmenler fetihleri hızlandırmış, Türkleşme ve İslamlaşma sürecine katkı sağlamış ve uzun bir süre bu bölgelerin Osmanlı'nın elinde kalmasında etkili olmuşlardır.

Yukarıda değindiğimiz politika doğrultusunda Anadolu'nun Türkler tarafından ele geçirilmek istenmesinin konar-göçer Türkmen aşiretlerine yurt bulmak, hayvanları ve kendileri için yaşam alanları temin etmek yanında en önemli amacın cihat etmek olduğunu da söylemek yerinde bir tespit olacaktır (Atçeken ve Bedirhan, 2007:261).

1.2. Malazgirt (1071) Sonrası Anadolu'nun Siyasi Hayatına Etki Eden Olaylar

1.2.1. Haçlı Seferleri

Haçlı Seferlerinin başlaması ve Birinci Haçlı Seferi ordularının 1097 yılı ilkbaharında Anadolu'ya gelişiyle, 1071 Malazgirt zaferini takip eden yıllarda hızla gelişen ve Anadolu topraklarındaki Selçuklu Türklerinin Anadolu'ya yerleşmesi büyük tehlike ile karşı karşıya kaldı (Demirkent, 2007:261). Malazgirt Savaşı'nı kaybeden Bizans yaşadığı iç karışıklıklar ve ordusunun güçsüzlüğü nedeniyle savaş sonrası devam eden Türk ilerleyişini durduramadığı için Papadan yardım istedi. Bizans'a yardım etmek amacıyla gerçekleşen Haçlı Seferleri, Türklerin Anadolu'da uzun yıllardır uygulamakta oldukları iskân politikasını önemli ölçüde sekteye uğratmıştı. Türkiye Selçukluları, kelimenin tam anlamıyla bu seferlere hazırlıksız yakalanmıştı. Bu nedenle Türkiye Selçukluları, bu seferlerin ilki neticesinde başkentleri olan İznik'i Haçlıların yardımıyla Bizans'a bırakmak zorunda kalmıştı.

Bu Haçlı seferi nedeniyle Türkiye Selçuklularının büyük ölçüde

² Devletin Dini yardımcısı.

³ Ordu ve Süvari babası.

⁴ Dinin direği.

zayıflamasından faydalanan Bizans, bütün Adalar denizi kıyılarına hâkim oldukları gibi Karadeniz'in bazı kıyı bölgelerini de ele geçirmekte zorlanmadılar. Ayrıca Çukurova'da Haçlıların elinde bulunan bazı kent ve kaleleri de sahip ele geçirmişlerdi (Sevim ve Merçil, 1995:431). Bu yerlerin Bizans'a verilme sebebi Haçlı ve Bizans arasında yapılan bir anlaşmaya dayanmaktadır. Türkler, bu Haçlı seferinden dolayı Batı Anadolu'daki hâkimiyetlerini büyük ölçüde kaybedip Orta Anadolu'ya çekilmeye başlamışlardır. İlk üç Haçlı seferi sırasında, Anadolu Selçukluları sürekli bu seferler ile dolaylı veya doğrudan uğraşmak zorunda kalmışlardır. Bu sebeple fethedilen topraklarda yapılması düşünülen imar hareketleri bir süreliğine akamete uğramıştır (Kafalı, 2013:39).

Haçlı seferlerinin gerçekleştiği sırada Türkiye Selçuklularının başında Kılıç Arslan vardı ve Kılıç Arslan'ın hâkimiyeti başlangıçta sadece İznik ve civarı ile sınırlıydı. Çünkü Ebu'l-Kasım dönemi birçok şehir ve İzmit Körfezi kıyıları Bizans tarafından geri alınmıştı. Bu dönemde Anadolu'daki siyasi tablo şu şekildedir; İzmir bölgesine Çaka Beyliği hâkimdi. Sivas, Amasya ve Niksar Danişmendli beyliğinin elindeydi. Ereğli, Aksaray ve civarı Hasan Bey adında bir komutan hüküm sürüyordu. Erzincan ve civarı Mengücek, Erzurum ve çevresi Saltuklular'ın hâkimiyeti altındaydı. Elbistan ve Maraş bölgesinde Buldacı Bey, Harput ve çevresinde de Çubuk Bey tarafından kurulmuş olan Türk beylikleri vardı (Demirkent, 2007:271). Bu beyliklerin farklı bölgelerde kendi hâkimiyet alanlarını kurmuş olmaları Anadolu'da Türk beylikleri arasında siyasi birliğin olmadığı en önemli göstergesidir. Bu durumun oluşmasında özellikle Anadolu'nun fethi sırasında ele geçirilen bölgenin fethedilen komutana verilmesi, en önemli etkidir. Bu uygulama başlangıçta fetihleri hızlandırmış olsa da Anadolu'da siyasi istikrara zarar veren sonuçları da olmuştur. Ancak Anadolu'da yaşanan bu siyasi istikrarsızlığı sadece bu nedene bağlamak da doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

Anadolu Selçuklu Devletini önemli ölçüde etkileyen Haçlı seferlerinin sona ermesinden sonra başkent İznik'in de Bizans'ın eline geçmesiyle Kılıç Arslan, Konya'yı başkent yapmış ve Türkleri Orta Anadolu'da toplamaya başlamıştı (Sevim ve Merçil, 1995:431). Orta Anadolu'da kısa sürede hâkimiyetini yeniden tesis eden Kılıç Arslan, bundan sonra gerçekleşecek Haçlı seferlerini daha az zararlı atlatmıştır. Burada söylenmesi gereken diğer önemli bir husus şudur ki; kendi aralarında siyasi birliğin olmadığını söylediğimiz bu ilk dönem beylikleri (Malazgirt Savaşı sonrası kurulmuş olan) Haçlı seferleri sırasında gerek buldukları bölgelerin savunulmasında gerekse Anadolu Selçuklu Devleti'ne doğrudan yardım yoluyla karşı koymaya çalışmışlardır.

Sultan Kılıçarslan, Danişmendli Gümüştekin Ahmet Gazi'nin Haçlıları Malatya yöresinde mağlup etmesi (1101) sonucu harekete geçen Haçlı ordusunu İznik - Eskişehir arasında iyice zayıflattıktan sonra, Ahmet Gazi ile beraber Amasya yöresine gelen Haçlı ordusunu ağır bir şekilde mağlup etmiştir (Sevim ve Merçil, 1995:431). Böylece Türkler kendilerine olan güvenlerini yeniden kazanmışlardır. Ancak kazandıkları başarının tadını çıkaramadan ikinci bir Haçlı ordusunun Anadolu'ya ulaştığı haberini aldılar. İlk Haçlılar olan Lombardların izlediği yoldan Ankara'ya vardıklarını ve güneye yönelerek Kulu, Cihanbeyli, Konya üzerinden Bizans'a ait olan Akdeniz kıyılarına girmeye çalışıyorlardı. Kılıç Arslan ve Danişmendli Gümüştekin, kuvvetlerinin bir kısmı ile derhal Haçlı ordusunun üzerine yönelerek Konya'ya varmadan onları epeyce zayıflatmışlardı. 1101 yılında Haçlılara karşı kazanılan bu başarı da henüz noktalanmış değildi. Çünkü Türkler, Fransızlardan teşkil edilen bu orduyla mücadele ederken, bu defa Fransız ve Almanlardan meydana gelen üçüncü ve daha büyük bir ordunun Anadolu topraklarına gelmekte olduğunu haber aldılar. Kılıç Arslan aynen Lombardların ordusuna karşı uyguladığı zayıflatma yöntemini uygulayarak onları da püskürttü (Demirkent, 2007:275-276). Bu art arda meydana gelen Haçlı seferleri, Türklerin Anadolu'da yerleşmesi sürecini yavaşlatmış, birçok farklı bölgede, dinden ve mezhepten sayısız insanın ölümüne yol açmıştır. Anadolu'da dağınık halde yaşayan beyliklerin ve Müslümanların birlikte Haçlı seferlerine karşı birlikte hareket

etmelerini de sağlamıştır. Haçlı Seferleri sonucu bölgelerde kurulan kontlukları şu şekilde sıralayabiliriz; Kudüs Krallığı (1099-1187), Godefori de Bouillon tarafından kurulmuş, Eyyubiler tarafından yıkılmışlardır. Urfa Kontluğu (1098-1146), Baudouin tarafından kurulmuş, Zengiler tarafından yıkılmışlardır. Antakya Prensiğini (1098-1268), Bohemund kurmuş, Memlükler son vermişlerdir. Trablus Kontluğu (1102-1288), Sait Guilles tarafından kurulmuş, Memlüklerce yıkılmışlardır (Atçeken ve Bedirhan, 2007:136). Bu dönemde Haçlı seferlerine karşı başarılı mücedeleler gerçekleştiren büyük devletlerden bir tanesi de İmameddin Zengi'nin başında bulunduğu Zengi Devleti'dir. Selahaddin'in başında bulunduğu Eyyubi Devleti ise III.Haçlı Seferi sırasında Haçlılarla yapmış oldukları Hittin Savaşını(1187) kazanarak Kudüs'ü Haçlılardan geri almışlardır(Maalouf, 2011:126-183).

Usame b. Munkiz, Mahmud'tan sonra Şam'a hâkim olan Unar'a yakın olan biridir. Usame, Şam'ın en önde gelen Frenk işleri uzmanıdır. Usame ismindeki bu emir, Kudüs'te Frenkler döneminde yapılan törenler ve gündelik yaşam hakkında bilgi verir. Usame şöyle anlatır;" Kudüs'ü ziyarete Mescidü'l- Aksaya gittim. Mescidü'l- Aksa'nın bir bölümü Frenkler tarafından kilise olarak kullanılmaktaydı. Tapınak Şövalyeleri buranın bir bölümünü ona namaz kılmak için ayırmışlardı. Tam namaza başlamışken bir Frenk üzerine atlayıp yönünü doğuya döndürmüş ve "ibadet böyle yapılır", demiş. Yine buna benzer başka bir olay daha var ki Frenklerin bilgisizliğini ve kabalığını tüm çıplaklığı ile ortaya koyar. 12. Yüzyılda Frenkler, kültür ve medeniyet bakımından Araplardan çok gerideydi. Araplar tarafından tedavileri yapılmak üzere gönderilen doktoru dinlemeyip kendi Frenk doktorlarına tedavi olup ölümlere sebep olmuşlardır (Maalouf, 2011:128). Yadsınmayacak olan gerçek şudur ki Haçlı seferleri ile başlayan doğu-batı kültürel etkileşimi ile İslam medeniyeti batı medeniyetini büyük ölçüde etkilemiş ve bugünkü Avrupa medeniyetinin oluşmasında çok ciddi katkılar sağlamıştır. 1144'te Doğu'nun Frenk devletlerinin en eskisi olan Urfa Kontluğu İmameddin Zengi tarafından alınmıştır. Irak ve Suriye emri Atabeg İmameddin Zengi Urfa'yı geri alınca Araplar ve İslam dünyası büyük bir sevinç ve coşkuya kapılmışlardır (Maalouf, 2011:130). 1187'de yapılan Hittin Savaşı ile Selahaddin Frenkleri mağlup eder, Kudüs'ü Hz. Ömer gibi kılıç zoru olmadan almak ister ve öyle de olur (Maalouf, 2011:183). Frenkler tarafından ele geçirilmiş olan yerler geri alınır ve Müslümanların ibadetlerini yapabilecekleri şekle uygun tanzim edilir.

1.2.2. Moğol İstilas

Anadolu Selçuklu Devleti Sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın ölümünden (1237) sonra, veraset geleneğinden dolayı daha önceki Türk devletlerinde yaşandığını bildiğimiz kardeşler arası iktidar mücadelesi Keykubad'ın büyük oğlu Gıyâseddin ve veliaht İzzeddin arasında büyük bir taht mücadelesi yaşandı (Merçil, 1991:138). Bu olayların yanında, zayıf ve yeteneksiz bir hükümdar olan II. Gıyâseddin Keyhusrev'in yaptığı yanlış işbirlikleri, devletin idari sisteminin güç kaybetmesine neden olmuştur. Nihayetinde devletin zayıflamasının bir sonucu olarak da uygulamış olduğu halk üzerinde ağırlığı hissedilen baskıcı politikalar da çok büyük bir Türkmen boyları arasında Babailer isyanını desteklemelerine sebep olmuştur (Merçil, 1991:138). Bu karışıklıklar ortamında Moğollar ortaya çıkmış ve devletin yaşadığı karışıklıkları fırsat bilerek harekete geçmişlerdir. Yağmacı özellikleri ile nam salan Moğollar bu süre içerisinde bu özelliklerini Anadolu'da etkili bir şekilde kullanmış ve o güne kadar meydana gelen kazanımları tarumar etmekle kalmamış ve Anadolu'yu terk ettikten sonra da uzun süre birçok sorunun en önemli sebebini oluşturmuşlardır.

Babailer⁵ isyanından sonra meydana gelen Moğol istila hareketleri de, Türkmenlerin uç bölgelere doğru ilerlemesinde en önemli etkenlerden biridir. Ahi ve Türkmenlerin ortadan kaldırılması, mallarına el konulması, ağır vergiler

⁵ Ekonomik nedenlerden dolayı halk tarafından çıkarılan ayaklanmadır. Daha geniş bilgi için bkz. Orhan Avcı ve diğerleri, "Selçuklular'dan Bugüne", Ahmet Nezih Turan(Ed.) *Tarih El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2006.

yüklenmesi, tekkelerine el konulması onları zor duruma sokmuş çareyi uçlara doğru kaçmakta bulmuşlardır(Turan, 2011:185). Ünlü tarihçi İbnü'l-Esir, Moğol istilâsını yazmak için zorlandığını belirttiikten sonra, düşmanla karşılaşmamış olsa da kendisine anlatılan, aktarılan ve çeşitli yollarla ulaşan bilgilerden yola çıkarak yaşananları kaydetmeye çalışır. Katlanılması zor olayların yaşandığını, bu olayları yazmanın bir insan ve Müslüman için çok zor olduğunu ifade eder. Hatta bunları duymaktansa hiç dünyaya gelmemiş olmayı, unutulup gitmeyi temenni eder. Ona göre dünya yaratıldığından beri insanoğlunun şahit olduğu böylesine bir katliam yaşanmamıştır (Özdemir, 2010:29).

Anadolu Seçuklu Devleti açısından çöküş sürecine girmesinde, birçok neden sayılabileceği gibi Köseadağ Savaşı'nda (1243) Moğollar karşısında yaşadığı mağlubiyet büyük ölçüde etkili olmuş ve bu olaydan sonra Anadolu İlhanlı hâkimiyetine girmiştir (Merçil, 1991:138). 1308'de, Selçukluların güç kaybettiği Anadolu'da şu siyasi yapılar dikkat çekmektedir. Doğrudan İlhanlılara bağlı bölgeler, İlhanlıların hâkimiyeti altındaki Trabzon İmparatorluğu ile Kilikya Ermeni Krallığı, Memlûkler'in hâkimiyeti altındaki bölgeler, Bizans'ın elindeki bölgeler ve Latinlerin himayesi altındaki siteler (Öztuna, 1977:5). Mali kaynakların azalması, görevlerin kötüye kullanılması ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle çöküşe geçen Anadolu Selçuklu Devleti eski ihtişamlı zamanlarına dönemedi (Merçil, 1991:138). Bu durum daha toparlanmamış olan Anadolu'nun siyasi yapısını tekrar parçalamıştır.1243 Köseadağ Savaşı sonrası kurulan birçok beylik ve bu beyliklerin bağımsız hareket etmeleri ve Moğollara bağlı olarak yaşamaları, mali sıkıntılar ve isyanlar Anadolu'nun içinde bulunduğu durumu daha da zorlaştırıyordu.

Artık Selçukluların içişleri ve ordusu Moğolların denetimindeydi. Devlet bağımlı bir duruma düşmüştü. 1303'e kadar sürecek bu yeni dönemde Selçuklu adı yaşamakla birlikte, yönetim Moğol vali ve komutanlarının elinde kalacaktı (Sözen vd., 2007:134). Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'da yeni beylikler kurulmuş, daha önce kurulmuş olan beylikler güçlenmiş ve Anadolu için ikinci "Beylikler Dönemi" başlamıştır (Sözen vd., 2007:134).

1300'lere doğru gelindiğinde Anadolu'daki Moğol hâkimiyeti büyük oranda güç kaybetmiş ve Anadolu'da meydana gelen otorite boşluğunu değerlendiren Türkmen Beyleri, Anadolu Selçuklularının zayıflamasını fırsat bilerek bağımsız beyliklerini kurmuşlardır. Bu beyliklerin çoğu Bizans sınırına yakın uçlarda ve kıyı bölgelerde kurulmuşlardı. Selçuklu ve Moğol hâkimiyetinin Orta Anadolu'da daha güçlü hissedilmesinden dolayı bu bölgelerde bağımsızlık hareketleri daha az görülmüştür (Merçil, 1991:138). Bu beylikler birbirinden bağımsız faaliyet göstermiş olup merkezi bir yönetim altında birleşmemiş olsalar da Anadolu'da çok önemli faaliyetlerde bulunmuşlar, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasına büyük katkıda bulunmuşlardır.

2.Beylikler Dönemi Anadolu'da Durum

2.1.Anadolu'nun Batısındaki Durum

Batı uçlarında en büyük fetih hareketi, Germiyanogulları tarafından gerçekleştirilmiştir. Germiyanogulları, emirlerindeki Aydınogulları, Saruhanogulları, Karesiogulları ve Menteseogulları beyleri aracılığıyla Ege ve Marmara bölgesinin tamamını, Akdeniz bölgesinin da bir kısmını denizlere kadar açarak, Batı Anadolu'nun fethini ve Türkleşmesini büyük ölçüde tamamlamışlardır (Koca, 2012:26). Bunların en güçlüsü, Kütahya'yı başkent edinen ve Sakarya'dan Antalya'ya uzanan geniş topraklarda hüküm süren Germiyanogulları Beyliği'di (1300- 1429) (Sözen vd., 2007:156). İlk kez Babailer ayaklanması sırasında Malatya civarında görülen Germiyan boyu, bu ismi görüldüğü bölgedeki bir yer isminden almıştır (Koca, 2012:119). Ataları Malatya Subaşı olan Alişiroğlu Muzafferüddin'dir.Bu sebeple Germiyan aşireti Alişiroğulları adıyla da bilinmektedir (Başar, 2016:203-230).

Germiyanogulları beyliği İlhanlı hâkimiyetinin Anadolu'da yoğun bir şekilde yaşandığı bir dönemde kurulmuştur.1314 yılında Olcaytu Han'ın veziri Emir Çoban,

güçlü bir kuvvetle Anadolu'ya gelerek buradaki beylikleri hâkimiyet altına almak istemiş, Karamanoğulları dışındaki beyler Karanbük kışlağında İlhanlı komutanının huzuruna çıkararak itaatini bildirirken bu beyler arasında Germiyanlı Alişiroğulları ve Germiyanogullarına bağlı beyler de vardı (Başar, 2016:205). XIII. yüzyılın ikinci yarısında Malatya'dan çıkıp batı uçlarından Kütahya ve Afyonkarahisar çevresine yerleşmişlerdir. Yakup Bey hâkimiyeti altında bulunan Aydın, Menteşe, Saruhan beyleri ile birlikte, Moğollar ile herhangi bir çatışmaya girmeksizin batıdaki fetihlere ağırlık vermiş ve XIV.yüzyılın başlarında Anadolu'nun en güçlü beyliklerinden biri olmuştur. Osmanlılar açısından da bakıldığı zaman kendi iç büyümesini gerçekleştirmek amacıyla beylikler ve diğer siyasi güçlerle ilk etapta mücadele yolunu seçmemiştir. Bu sırada beyliğin sınırları, Kütahya şehriden güneyde Göller Bölgesine, batıda Alaşehir'e ve Denizli'nin ilerisine kadar ulaşıyordu. Aydın, Menteşe ve Saruhan beylerinin hepsi, Yakup beyin emrinde bulunuyordu (Koca, 2012:122-123). Güçlü beylerin başa gelmesiyle sürekli sınırları genişleyen bu beylik Anadolu'da birçok faaliyette bulunmuştur. Ticaret yolları üzerinde bulunmasından dolayı önemli avantajlar elde etmiştir. Çevresindeki beylikleri de hâkimiyeti altında bulundurmıştır. Buna en büyük örnek; Kütahya ve Afyonkarahisar çevresinde Selçuklu vezirlerinden Sahip Ataoğulları'dır. Sahip Ataoğulları ile Selçuklu şehzadesi Alâeddin Siyavuş'un ortadan kaldırılmaları, bölgede Germiyan beyliğini öne çıkardı. Daha da önemlisi, Batı uçlarının sol kol beylerbeyliği Germiyanogulları beyliğinin eline geçti (Koca, 2012:121).

Aydınoğulları Beyliğinin kurucusu olan Aydınoğlu Mehmet Bey, bu sırada Germiyanogulları Beyliğinin ordu komutanı (subaşı) idi (Daş, 2016:165). O da tıpkı diğer beylikler gibi Bizans'ın elinde bulunan Batı Anadolu topraklarının fethine girişmişti. Menteşe Beyin damadı Sasa Bey, Tire, Efes, Selçuk ve Birgi gibi bölgenin en önemli şehirlerini birer birer ele geçirdi (Daş, 2016:165). 1310'da İzmir'in iç kesimlerini, 1328'de de sahil şeridini ele geçirmiştir. Bu beylik kurulmuş olduğu fiziki coğrafya şartlarından ötürü savunma ve fetih hareketleri ile ticaret sahası ve deniz ticaret yolunun her türlü tehlikeye karşı korunması için güçlü bir donanmaya ve denizcilik tecrübe ve stratejisine ihtiyaç duymuştur (Koca, 2012:143). Umur Bey babası Mehmed Bey'in dış politikada takip ettiği gibi Bizans ile dostça ilişkiler kurmuş, adalardaki isyanların bastırılmasında Bizans'a yardımcı olmuş ve bu yardım karşılığında Bizans Sakız adasını Aydınoğulları Beyliği'ne bırakmıştır (Daş, 2016:167). Umur Bey, döneminde Yunanistan ve Mora'ya deniz seferleri, Ege adalarına akınlar yaptı. Latinlerin papadan yardım istemesi sonucu papanın haçlı donanması İzmir'i ele geçirdi (1344) (Mondadori, 1978:169).

Bir diğer önemli beylik Menteşeoğulları'dır. Milas, Muğla ve çevresinde teşekkül etmiştir. Menteşeoğulları Ege Denizi ve Rodos çevresinde göstermiş oldukları göstermiş oldukları faaliyetler neticesinde sık sık Kıbrıs Krallığı ve Venedikliler ile karşı karşıya gelmişlerdir (Merçil, 1991:138). Öteki beylikler gibi o da önce Selçuklulara sonra İlhanlılara bağlı yaşamışlar Mesud Bey döneminden itibaren (1282- 1318) bağımsız yaşamaya başlamışlardır (Mondadori, 1978:171).

XIII.yüzyıl sonları ile XIV.yüzyıl başlarında ataları olan Danişmendliler tarafından Balıkesir ve Çanakkale çevresinde ,XIII.yüzyıl sonlarında bu aileden uç beyi olan Kalem Bey ve oğlu Karasi Bey'in giriştikleri mücadeleler sonucunda ele geçirdikleri Balıkesir'i merkez yaparak beyliklerini kurmuş (Merçil, 2013:274). Balıkesir ve Bergama fatihi Karesi Bey'in büyük önemi, Kuzeybatı Anadolu'nun Türkleşmesindeki çabalarıdır. Selçuklu, İlhanlı, Osmanlı devletlerine bağlı olarak yaşayan beylik, Karesi Bey ölünce (1328) Balıkesir ve Bergama beylikleri halinde iki beylik ortaya çıkmıştır (Mondadori, 1978:171).

Eşrefoğulları, XIII. Yüzyılın ikinci yarısında Beyşehir ve Seydişehir taraflarında kurulmuştur (Merçil, 2013:264). Kurucusu Süleyman Bey, Anadolu Selçuklularının uç beylerindendi. Bu beylik sınırlarını Kuzey'e doğru genişletme girişimlerinde bulunsa da Moğol valisi Timurtaş, bu beyliğe son vermiştir (Merçil, 1991:138). Önce Selçuklulara sonra Memlûklere bağlı olmuştur (Mondadori, 1978:170). Yapılan araştırmalar da gösteriyor ki bu beylikler Moğol istilası sonrası

teker teker Anadolu Selçuklu hâkimiyetinden ayrılmış ve yine Moğol baskıları nedeniyle Batı uçlardaki topraklara yerleşmişlerdir. Çünkü bu dönem Bizans zayıf durumdaydı, bu da Beyliklerin bu topraklarda kolaylıkla ilerlemelerini sağlamıştır. Bu bölgede kurulan beylikler genel itibarıyla ticaretle uğraşmışlar, bunda kıyı bölgelerinde kurulmuş olmalarının etkisi büyüktür. Yerleşme bölgelerinin fiziki özellikleri medeniyetlerin şekillenmesinde büyük etkiye sahiptir.

2.2. Karadeniz Çevresinde Durum

Kuzeybatı Anadolu'nun Türkler tarafından fethi, XI.yüzyılın sonlarında gerçekleşmiş olup burada Malazgirt sonrası kurulan beyliklerden en önemlileri Çobanoğulları ve Candaroğullarıdır (Sevim ve Yücel, 1989:223). İbn Bîbî'deki kayıtlara bakıldığında zaman Paflagonya bölgesini ele geçiren Çoban ailesine Selçuklular Bizans'a karşı göstermiş oldukları başarılarından dolayı Kastamonu ve çevresini vermiştir (Sevim ve Yücel, 1989:225). Beylik Kastamonu'da uç beyi olarak bulunan, Oğuzların Kayı boyuna mensup Hüsameddin Çoban tarafından kurulmuştur. Daha sonra yerini Candaroğulları'na bırakmıştır. Candaroğulları Beyliği aynı zamanda hanedana mensup bir kişiye nispetle İsfendiyoğulları adıyla da bilinir. Karadeniz bölgesinde hüküm süren bir başka beylik de Pervaneoğulları'dır. Pervane Muñüddin Süleyman'ın öldürülmesinden sonra oğlu Mehmed Sinop'ta Pervaneoğulları adıyla bağımsız bir devlet kurmuştur (Merçil, 1991:139).

Ebu Said Bahadır Han'ın ölümünün ardından İlhanlı Devleti dağılma sürecine girmiş ve çok kısa sürede parçalanmıştır. İlhanlıların yıkılmasından sonra kısa ömürlü sayılabilecek bir takım devletler ortaya çıkmıştır. İşte bunlardan biri de Eratna'nın kurmuş olduğu devlettir. Ancak bir istisna ile bu devlet yarım asır yaşamıştır. Uzunca bir süre, başlangıçta bu konu üzerine araştırma yapanlar, Eratna devletinin kurucusu Eratna kelimesinin menşei konusunda tereddütte kalmışlardır. Nitekim İlhanlı hükümdarı Olcaytu zamanındaki ileri gelen beylere ait, Kâşânlı Ebu'l-Kasım Abdullah'ın Tarih-i Olcaytu adlı eserindeki cetvelinde Eratna'nın menşei meselesine açıklık getiren son derece kıymetli bir kayıt bulunmaktadır. Bu kayda göre de Eratna tartışmasız Uygur Türküdür (Yaşar, 1991:4-5). Kemal Göde'de Eratna isminin Orta Asya kökenli olup Moğolca ve Uygurca'ya dayandığını, "kıymetli, iri inci" anlamlarına geldiğini yazmaktadır (Göde, 1994:19). Türkmen akınları Memlük - Eratna ilişkilerini daha da bozmuştu. Nitekim Arap kaynaklarındaki bilgiler, 1340'larda Memlük Sultanının, Eratna'nın tabiiyet şartlarını bozduğundan şikâyetçi olduğunu göstermektedir. Çünkü bu dönemde Eratna, Orta Anadolu'daki siyasi iktidarını kurabilmek için bağıllığını bildirmişti (Yücel, 1991:8-10).

Emir Eratna, İlhanlı Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte Anadolu'da kendi bağımsız devletini kurma çabası içerisine girmiş ve bu amaçla Sivas'ta beyliğini kurmak için stratejik çabalar içerisine girmiştir (Göde, 1994:35). Eratnalılar Devletini kuran Emir Eratna Sultan unvanı ile birlikte "Alâeddin, Reşideddîn, Seyfeddîn" gibi Selçuklu hükümdarlarının kullanmış oldukları unvanları kullanmışlardır (Göde, 1994:62). Bu durum devletin de Selçuklular gibi yönetim anlamında İran geleneğinden etkilendiğini düşündürebilir. Emir Eratna Aksaray, Bayburt, Gümüşhane, Çorum, Develi, Karahisar, Canik, Zile, Ürgüp, Şarkikarahisar, Harput, Merzifon, Niksar, Samsun, Sinop, Erzurum, Divriği, Kırşehir, Darende, Konya ve Kırşehir ile bu şehirler bağlı olan yerler Eratna hakimiyeti altına alınmıştır (Göde, 1994:68). Diğer beylikler yanında çokça zikredilmeyen Eratnalılar'ın da kendi dönemlerinde nazar-ı dikkati çekecek veya çekmeyi hak edecek düzeyde hâkimiyet alanına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Eratna beyliğinin zayıflaması ile birlikte kendisine yönelen saldırılara karşı, daha önce Kayseri kadılığı yapmış olan, Kadı Burhaneddin Kadı Burhaneddin karşı koymuş ve bunun sonucunda Eratna sultanı tarafından vezirliğe getirilmiş ve daha sonra Sivas'ta bağımsızlığını ilan etmiştir (Merçil, 2013:268). Kadı Burhaneddin döneminde çevre beylik ve devletler, Timur, Akkoyunlu, Osmanlı vb. ile ilişkiler kurulmuş ve Osmanlı beyliği ile Kadı Burhaneddin arasında yapılan bir savaşta Kadı Burhaneddin kazanmıştır (Merçil,

2013:269). Bu beylik daha sonra Bafra ve Samsun'u ele geçirmiş, ayrıca Kırım sahillerine seferler yapmış ve Karadeniz'de Cenevizlilerle savaşmıştır (Merçil, 1991:139). Orta Karadeniz'de kurulan Taceddinoğulları beyliğine adını vermiş olan Taceddin Bey'in de Selçuklu soyundan olduğu düşünülmektedir (Kofoglu, 2016:427). Taceddin Bey''Canikli'' ve ''Caniti'' sıfatıyla da tanınmakta olup, Niksar beylik merkezi olmak üzere Kelkit, Samsun Ordu, Trabzon, Giresun civarlarında da hakimiyet kurmuş olduğu zamanlar bulunmaktadır (Kofoglu, 2016:428).

2.3. Orta Anadolu'nun Durumu

Oğuzların Afşar boyundan olan Karaman oymağı da diğer Türkmen boylarında olduğu I. Alâeddin Keykubad tarafından Bizans uç sınırında yer alan Ermenek ve çevresine yerleştirilmiştir (1228) (Sevim ve Yücel, 1989: 310). Karamanoğulları'nın bilinen ilk beyi Nure Sofu olup, onun döneminde Türkmen aşiretlerle birlikte Hristiyanlar ile mücadele edilmiş ve ganimet kazanılmıştır (Başkan, 2016:270). Zaten bu beyliğin Osmanlı beyliği ile olan ilişkilerinde ve mücadelelerinde kendilerini Anadolu Selçuklu Devleti'nin varisi olarak görmeleri büyük oranda belirleyici olmuştur. Bu durumdan dolayı Anadolu Selçuklu tahtı ve topraklarında hak iddia etmiştir. Bunun içinde Menteşeoğulları ve Eşrefoğulları ile ittifak kurup, II.İzzeddin Keykavus'un oğlu, Cimri lakaplı, Gıyaseddin Siyavuş ile birlikte Selçuklu tahtına oturmak için Konya'ya doğru yürümüş ve Siyavuş'u Selçuklu tahtına oturtup kendi adına hutbe okutmuştur (Başkan, 2016:271).

Karamanoğulları'nın güney komşusu olan Dulkadiroğullar'ın 1339'da kurduğu beylik önce Elbistan'ı ardından Maraş'ı merkez edindi (Sözen vd., 2007:152). Kurucusu Zeynüddin Karaca'dır (Koca, 2012:249). Osmanlılarla çok sıkı siyasal ve aile ilişkileri vardı (Mondadori, 1978:170). Aynı boydan gelen ve 1353'te beylik kuran Ramazanoğulları, Adana bölgesinde hüküm sürmüştür (Sözen vd., 2007:152). Kurucusu Ramazan Bey'dir (Koca, 2012:271). 1512'de Osmanlı devletinin bir sancak beyliğine dönüştü (Mondadori, 1978:172).

2.4. Anadolu'nun Doğusunda Durum

Türklerden önce, hem İranlılar (Persler, Sâsânîler) hem de Müslüman Araplar, Anadolu'nun büyük kısmını ele geçirmişlerdi. Hatta bu bölgeyi, uzun sayılabilecek bir süre de ellerinde tutmuşlardı. Fakat onların bu hâkimiyetleri, Anadolu'nun ne etnik yapısı ve ne de kültür yapısı üzerinde hiçbir değişiklik yapmamıştır. Sonunda Anadolu, bu devletlerden tekrar Bizans'ın eline geçmiştir. Hâlbuki Anadolu'daki Türk fetih hareketi, en başından beri kalıcı bir karakter taşımıştır. Daha açık ve kesin bir ifadeyle söylemek gerekirse, Türk fetih hareketi sonucunda Anadolu bir Türk vatani haline gelmeye başlamıştır. Bunun başlıca sebebi, Türk fethi ile göç hareketinin birlikte yapılmış olması ve Türklerin Anadolu'da arka arkaya siyasi teşekküller meydana getirmeleridir. Nitekim fetihlerle birlikte ve aynı zamanda Anadolu'nun çeşitli yerlerinde birçok Türk devleti ve beyliği birden kurulmuştur (Koca, 2008:8-9). Bu beyliklerin ortaya çıkmasında en önemli husus, özellikle Malazgirt Zaferi(1071)'den sonra Alparslan zaferde yararlılık gösteren komutanlara fethettikleri bölgenin hâkimi olma hakkını vermiş ve böylece ilk dönem Türk beylikleri ortaya çıkmıştır.

Süleyman Şah'ın doğuda hâkimiyetini genişleterek Klikya(Çukurova) bölgesini fethettiği sıralarda Süleyman Şah ile ilişkileri pek olmayan Danişmend Gazi Kızılırmak ve Yeşilirmak civarındaki Sivas, Amasya, Tokat, Niksar, Kayseri, Çorum bölgelerinde hâkimiyetini kurmuştur (Turan, 1984:112). Kaynakların yetersizliği sebebiyle beyliğin kurucusu ve kurulduğu yer ile ilgili net bilgiler olmasa da, Osman Turan'a (1984:112) göre eski bir Selçuk-nâme Alp Arslan'ın Malazgirt sonrası önde gelen komutanlarına bazı topraklar verdiğini söylerken Danişmend Gazi'ye de Erzincan, Kemah ve Şebinkarahisar'ı verdiğinden bahseder. Danişmend Gazi I. Kılıç Arslan ve diğer Türk beylikleri ile birlikte yaklaşan Haçlı tehlikesine karşı birlikte karşı koymuşlar ve Haçlı ordularını ağır bir yenilgiye uğratmışlardır (Sevim ve Yücel, 1989:208). Danişmendli ülkesi 1101 yılında Lombardlardan oluşan büyük bir Haçlı ordusunun istilası ile karşılaştı. Danişmend Gazi derhal I. Kılıç Arslan ile

ittifak yaptı (Erdem, 2002:94). Danişmendliler siyasi olduğu kadar kültürel yönleriyle de ön plana çıkmış, bu yönleriyle Anadolu kültür hayatına katkısı olan önemli devletlerden birisi olmuştur.

Mengücekler,1071-1277 tarihleri arasında Erzincan, Divriği, Kemah ve Şebinkarahisar ve çevresinde kurulmuş bir Türk beyliğidir (Öngül, 2002:452). Mengücek Gazi tarafından kurulan beylik, diğer beylik yapılanmalarında olduğu gibi Alparslan tarafından Mengücek Gazi'nin Karasu, Yukarı Fırat bölgesindeki fetihleriyle beyliğin sınırları çizilmiştir (Öngül, 2002:452). Müneccimbaşı Ahmet Mengücek Gazi ile ilgili güzel özelliklerden bahseder, yine onun döneminde çevredeki Rumlar,Gürcüler ve arada bir de Danişmendlilerle mücadeleler yapıldı (Öngül, 2002:452). Mahmud Aksarayı de Mengücek Gazi'nin Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan ve Danişmend Gazi ile beraber Haçlılara karşı savaştığını kaydetmektedir (Erdem, 2002:105).

1071-1201 tarihleri arasında Malazgirt zaferinden hemen sonra yukarda daha önce değindiğimiz yolla Erzurum, Kars, Pasinler Bayburt ve çevresinde kurulmuş olan Anadolu'nun ilk Türk beyliğidir (Özaydın, 2016: 89). Zahiruddin Nişaburi ile Reşidüddin'in verdiği bilgilerden Saltuklu hanedanı kurucusu Ebu'l Kasım Saltuk'un Anadolu'nun fethi sırasında ayırt edici bir şekilde öneli hizmetlerde bulunduğundan bahseder. Anadolu'nun doğusunda kurulan Türkmen beyliklerinden biri de Saltuklular'dır (Özaydın,2016:91). Doğu Anadolu'da artan Gürcü ve Eyyubi nüfuzu Anadolu'nun güvenliği açısından Türkiye Selçuklularını son derece rahatsız ediyordu. Selçuklu sultanı Rüküddin Süleyman Şah devleti tek bir idare altında topladıktan sonra 1202 yılında Gürcülere karşı sefere çıkmış ancak Saltuklu hâkimi Melikşah, Gürcülerden çekindiği için bu seferde Süleyman Şah ile birlikte hareket etme konusunda isteksiz davranmıştır (Erdem, 2002:116). Bunun üzerine beyliğe son verilmiştir. Burdan da anlıyoruz ki bu beylikler kuruldukları bölgelerin mevcut siyasi yapısını göz önünde bulundurarak, veya varlıklarını sürdürmenin bir gereği olarak siyasi güçler arasında denge siyaseti izlemekten geri durmamışlardır.

Ahlatşahlar, XII. yüzyılın başlarında Ahlat merkez olmak üzere Van Gölü ve çevresinde Sökmen el-Kutbi tarafından kurulan Türk beyliğidir (Yaşa, 2002:484). Bölgeye ilk Türk seferleri Çağrı Bey döneminde yapılmış olan keşif amaçlı doğu seferleri olup, Tuğrul Bey döneminde yapılmış olan bir sefer sonrasında Bargiri ve Erciş ele geçirilmiş ve Ahlat stratejik konumu sebebiyle Anadolu'nun fethi sırasında önemli bir üs görevi görmüştür (Özaydın, 2016:115). Bu beyliğin kurucusu olan Sökmen Büyük Selçuklu sultanı Melikşah'ın amcası Yakuti'nin oğlu olan Kutbeddin İsmail'in bir kölesi olduğu için Sökmen el-Kutbî adıyla bilinir (Merçil, 2013:213).

Adını Selçuklu komutanlarından Artuk b. Eksük'ten alan bu Türkmen boy lular Mardin, Hasankeyf / Hısn-ı Keyfa, Cizre, Silvan / Meyyafarikin ve Harput bölgelerinde hâkim olmuşlardır (Koca, 2008:9). Diğer boyundan gelen Artuklu Beyliğinin Hasankeyf kolu Muineddin Sökmen tarafından 1102 tarihinde Selçuklulara bağlı olarak, Mardin kolu 1108 yılında Artukoğlu Necmeddin İlgazi tarafından, Harput kolu ise Kara Arslan'ın oğlu İmadeddin Ebûbekir tarafından 1185 yılında kurulmuştur (Sevim ve Yücel, 1989:213-214). Artuk Bey Diyarbakır'da Mervaniler'e karşı Melikşah'ın yanında yer almış ancak Melikşah'ın Diyarbakır kumandanı Fahrüddeve Cehir ile yaşadığı sorunlar nedeniyle Suriye Suriye meliki Tutuş'un hizmetine girmiş ve Tutuş da bunun karşılığı olarak Kudüs'ü Artuk Bey'e ikta olarak vermiş, Artuk Bey 1091 yılında vefat edene kadar burada şahnelik yapmıştır. Kudüs 1098 yılında Fâtimiler tarafından zapt edilince Sökmen, Halep Meliki Rıdvan b. Tutuş'un yanına geldi. İlgazi ise Irak'ta kendisine verilmiş olan bölgeye çekildi; kısa süre sonra da Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar tarafından Bağdat şahneliğine tayin edildi (Yaşa, 2016:52). Artukluların ünü Haçlı seferlerinde göstermiş oldukları başarılarla da bilinmektedir. Harput hükümdarı olan Belek, Haçlılarla yaptığı savaşlar sonucunda büyük başarılar elde etmiş ve önemli Haçlı krallarını Harput'ta esir tutmuştur. Her ne kadar Haçlılara direnme konusunda Anadolu Selçuklularının ismi ön plana çıksa da, Artukluların gösterdiği başarıların da onlardan geri kalır yanı yoktur. Yaklaşık üç asır varlık gösteren bu beyliğin

Anadolu'da yaşamış olduğu siyasi ilişkiler, Haçlı Seferlerindeki rolü gibi özellikleri dikkate alındığında diğer beyliklerden farkı daha iyi anlaşılacaktır.

Sonuç ve Değerlendirme

Anadolu'nun Türkleştirilme faaliyeti her ne kadar Anadolu'nun fethi ile başlasa da bu fetih faaliyetlerinin öncesindeki keşif aşamaları daha büyük önem arz eder. Anadolu'nun tahrip edilmiş halini gören Türkmenler, burayı kendileri için yaşanacak bir hale getirebilmek adına çok büyük imar çalışmaları gerçekleştirmişlerdir. Bu faaliyetlerden önce Anadolu'nun durumu; Anadolu'nun hâkimiyetini elinde bulunduran Bizans İmparatorluğu kendi iç karışıklıklarıyla meşguldü, bu da Türklerin ilerleyişinde büyük avantaj sağlamıştır. Aynı zamanda, halkına yüklediği ağır vergiler, Katolik- Ortodoks mücadeleleri, taht mücadeleleri ve tabii Türkmen akınları, bunların hepsi bir araya gelince Bizans'ın hâkimiyet sahası giderek daralmaya başlamıştır. İhtiyaç kaynaklı ilk Türkmen akınları bir keşif özelliği taşır. Daha sonra dönemin Selçuklu hükümdarı Alparslan, bu akınları sistematik bir hale getirerek kalıcılığı sağlamıştır. Bizans'ın o karışık dönemlerinde Selçuklu ile yaptığı Malazgirt Savaşı, Alparslan'ın zaferiyle sonuçlanmıştır. Türkmen akınları işte bu savaş sonrası sistematik bir özellik kazanmıştır. Daha çok Doğu Anadolu'da hâkimiyet girişimlerinde bulunulmuştur. Ancak, son kabul ettiğimiz görüşe göre, Alparslan'ın Anadolu'nun fethi için görevlendirdiği Türk komutanlar arasında bulunan Kutalmışoğulları'ndan San Şah ile bu düzenli ilerleyiş daha kalıcı ve tabii artık daha çok Bizans'a yönelik olmuştur.

Süleyman Şah'ın oğlu olan Kılıç Arslan dönemi, Bizans'a sürekli taarruzlar sonucu askeri güçten yoksun olan Bizans'ın, Papa önderliğinde gerçekleştirdiği Haçlı Seferleri Türklerin ilerleyişini aksatmış olsa da tamamen durduramamıştır. Çünkü Türkler, fethettikleri Anadolu'yu özümsemişlerdi ve buradan ayrılmaya niyetleri yoktu. Anadolu Selçuklu Devletinin zayıflaması ve ekonomik yapının bozulması, bunu takip eden Babailer ayaklanması ve bunların hepsinin sonucu olarak gerçekleşen Köseadağ Savaşı ile Anadolu tekrardan büyük bir parçalanma dönemi yaşamaya başladı. Moğol saldırısı Anadolu topraklarını yerle bir etmişti. Bu iki önemli olay Anadolu'nun bütünleşmesini yani merkezi bir özellik taşımasını engellemiş ve beylikler adımı verdiğimiz bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Bu kurulan beylikler her ne kadar merkeziyetçiliği engellemişlerse de Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Osmanlı Devleti'nin kurulması ve kurumsallaşmasında ciddi anlamda katkı sağlamışlardır.

Kaynakça

- Atçeken, Z. ve Bedirhan, Y. (2007). *Anadolu Selçuklu Devleti tarihi*, Konya: Eğitim Kitapevi.
- Avcı, O. (2006). Selçuklular'dan bugüne, *Tarih El Kitabı* (Editör: A. N. Turan), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Demirkent, I. (2007). *Haçlı seferleri tarihi*, İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Demirkent, I. (2013). *Urfa haçlı kontluğu tarihi*, Ankara: TTK Basımevi.
- Erdem, İ. (2002). *Genel Türk tarihi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Freely, J. (2012). *At üstünde fırtına: Anadolu Selçukluları*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Göde, K. (1994). *Eratnalılar (1327-1381)*, Ankara: TTK Basımevi.
- Gündüz, T. (2010). *Anadolu Türkmen aşiretleri*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Kafalı, M. (2013). *Anadolu'nun fethi ve Türkleşmesi*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Koca, S. (2008). Diyâr-i Rûm'un (Roma ülkesi= Anadolu) Türkiye haline gelmesinde Türk kültürünün rolü, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 23, 1-53.
- Koca, S. (2012). *Anadolu Türk beylikleri tarihi*, Ankara: Berikan Yayınları,
- Maalouf, A. (2011). *Arapların gözünde haçlı seferleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Merçil, E. (1991). *Anadolu beylikleri*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Cilt III.
- Merçil, E. (2013). *Müslüman Türk devletleri tarihi*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat

-
- Yayınları.
- Mondadori, A. (1978). Anadolu beylikleri, *Gençlik Ansiklopedisi*, İstanbul: Gelişim Yayınları.
- Öngül,A. (2002). Mengücekler. *Türkler*, (Editörler: H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca), Ankara:Yeni Türkiye Yayınları.
- Özaydın, A. (2016), Saltuklular. *Anadolu beylikleri el kitabı* (Editör: H. Şahin) , Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özdemir, H. A. (2010). Moğol istilasından bazı öğrenilmiş çaresizlik örnekleri, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29, 1- 21.
- Öztuna, Y. (1977). 1308’de anadolu’nun siyasi manzarası. *Büyük Türkiye Tarihi*, Cilt II, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Sevim, A. ve Merçil, E. (1995), *Selçuklu devletleri tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sevim, A. ve Yücel ,Y. (1989). *Türkiye tarihi*, Ankara: TTK Basımevi.
- Sözen, M. ve diğerleri. (2007). *Anadolu Selçukluları çağı*, İstanbul: Creavite Yayınları.
- Turan, O. (2012). *Selçuklular tarihi ve Türk-İslâm medeniyeti*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Turan ,O. (1984). Selçuklular zamanında Türkiye Tarihi. İstanbul.
- Turan, Ş. (2011). Moğolların Anadolu’yu istilası sonrası Batı Anadolu’da Türkmen tarzında yerleşme, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29.
- Yaşa,R. (2002). Ahlatşahlar. *Türkler*, (Editörler: H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca), içinde, Ankara:Yeni Türkiye Yayınları.
- Yaşa,R.(2016). Artuklular. *Anadolu beylikleri el kitabı* (Editör: H. Şahin), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yücel, Yaşar, *Anadolu beylikleri hakkında araştırmalar II*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1991.